

NUORTEN OSALLISUUS IHMISOIKEUSNÄKÖKULMASTA

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman
toisen kauden katsaus

Nuorten osallisuus ihmisoikeusnäkökulmasta

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman toisen kauden katsaus

Tekijät: Klara Fält-Simola ja Mikko Pursimo
Taitto: Joonas Tupala

ISSN 2670-1944
ISBN 978-952-7117-85-9

Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu 4/2025
<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/julkaisut/>
© Ihmisoikeuskeskus
2025 Helsinki

Nuorten osallisuus ihmisoikeusnäkökulmasta

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman toisen kauden katsaus

Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu 4/2025

Julkaisija: Ihmisoikeuskeskus

Tekijät: Klara Fält-Simola ja Mikko Pursimo

Kieli: Suomi

Tiivistelmä: Ihmisoikeuskeskuksen nuorten asiantuntijoiden ohjelman toinen kausi käynnistyi joulukuussa 2023. Vuonna 2022 perustetun ohjelman tavoitteena on vahvistaa nuorten näkökulmaa suomalaisessa ihmisoikeuskeskustelussa sekä edistää nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista osana ihmisoikeuskeskuksen toimintaa. Toisen ohjelmakauden aikana on seurattu yhteiskunnallista kehitystä ja sen vaikutuksia nuorten oikeuksien toteutumiseen Suomessa. Lisäksi kauden aikana eritaustaisia nuoria on kohdattu eri tilaisuuksissa ja tapaamisissa.

Vuoden 2024 nuorisobarometrin mukaan nuorten tulevaisuususkon on heikentynyt merkittävästi lyhyessä ajassa. Vaikka enemmistö nuorista suhtautuu edelleen tulevaisuuteen optimistisesti, barometrin osoittama nopea muutos on samalla herättänyt huolta yhteiskunnassa. Myös nuorten äänen heikko kuuluvuus julkisessa keskustelussa ja perinteisissä päätöksentekorakenteissa nostaa esille huolen siitä, saavatko nuorten asema ja haasteet jatkossakaan tarvitsemaansa huomiota yhteiskunnassa. Nuorten heikko osallisuus on ongelma paitsi demokratian, myös nuorten perus- ja ihmisoikeuksien yhdenvertaisen toteutumisen kannalta.

Katsauksessa tarkastellaan, mitä nuorten aikuisten yhteiskunnallinen osallisuus merkitsee ihmisoikeusnäkökulmasta ja miten juuri oikeuksiin perustuva tarkastelu auttaa hahmottamaan esteitä nuorten yhteiskunnalliselle osallistumiselle. Katsauksessa hyödynnetään nuorten asiantuntijoiden ohjelman toisen kauden aikana tehtyjä havaintoja nuorten oikeuksien toteutumisesta ja siihen liittyvistä haasteista. Nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa nousi esiin erityisesti yhdenvertaisuuteen, terveyteen, työhön, koulutukseen ja toimeentuloon liittyviä ihmisoikeuskysymyksiä, joita tässä katsauksessa myös käsitellään. Katsauksessa nostetaan lopuksi esiin esimerkkejä olemassa olevista rakenteista, joita voisi hyödyntää nuorten oikeuksien ja siten myös nuorten osallisuuden vahvistamiseksi Suomessa.

Katsauksen ovat koonneet nuorten asiantuntijoiden ohjelman toisen kauden asiantuntijat.

Ungas delaktighet ur ett människorättsperspektiv

Översikt över andra perioden inom programmet för unga experter

Människorättscentrets publikationer 4/2025
Utgivare: Människorättscentret

Författare: Klara Fält-Simola, Mikko Pursimo
Språk: Finska

Sammanfattning: Den andra perioden inom Människorättscentrets program för unga experter startade i december 2023. Programmet inrättades 2022 och syftar till att stärka ungas perspektiv i människorättsdebatten i Finland och främja förverkligandet av ungas grundläggande och mänskliga rättigheter som en del av Människorättscentrets verksamhet. Under den andra programperioden har man följt med den samhälleliga utvecklingen och dess inverkan på förverkligandet av ungas rättigheter. Dessutom har man träffat unga med olika bakgrund vid olika evenemang och möten.

Ungdomsbarometern 2024 visar att ungas framtidstro har försvagats avsevärt på kort tid. Även om majoriteten av de unga fortfarande förhåller sig optimistiskt till framtiden har den snabba förändring som barometern visar väckt oro i samhället. Ungas svaga röst i den offentliga debatten och traditionella beslutfattningsprocesser väcker också frågan om huruvida ungas ställning och utmaningar får den uppmärksamhet de behöver i samhället. Ungas svaga delaktighet är ett problem inte bara för demokratin utan också för förverkligandet av deras grundläggande och mänskliga rättigheter.

I denna översikt granskas vad unga vuxnas delaktighet innebär ur ett människorättsperspektiv och hur en rättighetsbaserad granskning kan bidra till att identifiera hinder för ungas samhälleliga deltagande. Översikten bygger på observationer som gjorts under den andra perioden av programmet för unga experter om förverkligandet av ungas rättigheter och utmaningar kring detta. I diskussioner om mänskliga rättigheter har unga lyft fram frågor relaterade till bland annat jämlikhet, hälsa, arbete, utbildning och utkomst. Dessa frågor behandlas också i denna översikt. Slutligen lyfter översikten fram exempel på existerande strukturer som skulle kunna användas för att stärka ungas rättigheter, och därmed också deras delaktighet, i Finland.

Översikten har sammanställts av experterna inom Människorättscentrets program för unga experter.

Young people's participation from a human rights perspective

Review of the second term of the Young Experts Programme

Human Rights Centre's publications 4/2025

Publisher: Human Rights Centre

Authors: Klara Fält-Simola, Mikko Pursimo

Language: Finnish

Abstract: The second term of the Young Experts Programme of the Human Rights Centre (HRC) began in December 2023. Established in 2022, the programme aims to strengthen the perspective of young people in the human rights discourse in Finland and to promote the realisation of young people's fundamental and human rights as part of the HRC's activities. The second term of the programme has consisted of monitoring social developments and their impact on the realisation of young people's rights. In addition, encounters with various young people from different backgrounds have been conducted at events and meetings during the term.

The Youth Barometer 2024 highlights that young people's confidence in the future has weakened significantly in a short period of time. While a majority of young people remain optimistic about the future, the sudden shift in opinion has sparked concerns in the society. The weaker voice of young people in public debate and traditional decision-making processes also raises the question of whether the position and challenges of young people are afforded sufficient societal attention. A weakened capacity for participation is a problem not only in terms of democracy, but also for the realisation of young people's fundamental and human rights.

This review examines what young adults' participation entails from a human rights perspective and how a rights-based approach can help identify barriers to young people's participation in society. The review draws from observations made during the second term of the Young Experts Programme on the realisation of young people's rights and the challenges involved. Discussions with young people involved, among other things, issues related to non-discrimination, health, work, education, and livelihood, which are also addressed in this review. Finally, the review marks already existing structures that could be utilised in Finland to strengthen young people's rights, and thereby their participation.

The review has been compiled by the experts of the Young Experts Programme at the Human Rights Centre.

1 Johdanto	7
Nuoret ja tulevaisuus	7
Nuoret aikuiset kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä	9
2 Nuorten osallisuus	11
Osallisuus demokratian ja oikeusvaltion perustana	11
Osallisuus perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta	11
Osallisuutta tukevia rakenteita	12
Esteet nuorten osallistumiselle	13
3 Havaintoja nuorten oikeuksien toteutumisesta Suomessa	15
Nuorten oikeuksien seuranta Ihmisoikeuskeskuksessa	15
Työ itsenäisen ja ihmisarvoisen elämän mahdollistajana	15
Pääsy sosiaali- ja terveyspalveluihin	17
Yhdenvertaisuus ja moninaisuuden huomioiminen	20
4 Osallisuuden lisääminen oikeuksia vahvistamalla	22
Osallisuuden ja oikeuksien keskinäisriippuvuus	22
Nuorten oikeuksien toimeenpano	24
5 Lopuksi	26

1 Johdanto

Nuoret ja tulevaisuus

Vuoden 2024 nuorisobarometri osoittaa, että nuorten tulevaisuususko on heikentynyt merkittävästi. Vuosina 2008–2021 tulevaisuuteensa optimistisesti suhtautuvien nuorten määrä pysyi tasaisena ja melko korkeana, vaihdellen 79–86 prosentin välillä. Tuoreimmassa mittauksessa tulevaisuuteensa optimistisesti suhtautuu enää 61 prosenttia nuorista.¹

Viime vuosina julkista keskustelua ovat hallinneet erilaiset kriisit, kuten eri puolilla maailmaa jylläävät sodat ja konfliktit, ilmastonmuutos ja luontokato, mielenterveysongelmien kasvu, taloudellinen taantuma sekä elinkustannuskriisi. Lisäksi pitkään jatkunut covid-19-pandemia

vaikutti voimakkaasti monen nuoren elämään.

Vaikka nuorten heikentyneelle tulevaisuudenuskolle ei todennäköisesti löydy yksiselitteistä syytä, sitä on helppo ymmärtää aikana, jossa sekä nykyhetkeä että tulevaisuutta sävyttää jatkuva kriisejä tai poikkeusaikoja korostava puhe. Lisäksi kasvava vastakkainasettelu julkisessa keskustelussa ja erityisesti sosiaalisessa mediassa korostaa helposti ongelmia ja syyllisten etsimistä ratkaisujen sijaan.

Nuorten tulevaisuususkon lasku on herättänyt huolta yhteiskunnassa ja nuorten hyvinvoinnista ja syrjäytymisriskeistä on myös laajemmin käyty paljon julkista keskustelua. Keskustelusta puuttuu kuitenkin usein ihmisoikeusnäkökulma, jota Ihmisoikeuskeskuksen nuorten asiantuntijoiden ohjelma pyrkii työssään vahvistamaan.

¹ Konsta Happonen & Tomi Kiilakoski (toim.), *Nuoruuden kolme vuosikymmentä. Nuorisobarometri 2024* (Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, opetus- ja kulttuuriministeriö).

Nuorten oikeuksia vahvistettava

Ihmisoikeuskeskuksessa alkoi vuonna 2022 uransa alkuvaiheessa oleville tarkoitettu nuorten asiantuntijoiden ohjelma. Ohjelman tavoitteena on lisätä nuorten näkökulmaa perus- ja ihmisoikeuksista Ihmisoikeuskeskuksen toiminnassa ja myös vahvistaa nuorten ääntä yleisessä keskustelussa perus- ja ihmisoikeuksista. Ohjelman painopisteenä on 18-29-vuotiaiden nuorten aikuisten oikeudet.

Ihmisoikeustyössä on tyypillistä tarkastella oikeuksia sekä yleisellä tasolla – siis oikeuksina, jotka koskevat kaikkia kaikkialla – että oikeuksina, jotka näyttäytyvät eri ryhmiin kuuluvien ihmisten elämässä hieman eri tavalla. Nuorten ohjelman tavoitteena on kiinnittää huomiota nuorten oikeuksiin ja lisätä ihmisoikeuskentän ymmärrystä nuorista aikuisista ryhmänä, jonka kohdalla esiintyy omanlaisia haasteita ihmisoikeuksien toteutumisessa.

Nuorten asiantuntijoiden ohjelma tarjoaa siihen osallistuville nuoremmille asiantuntijoille mahdollisuuden syventää osaamistaan perus- ja ihmisoikeuksista, tutustua Suomen perus- ja ihmisoikeuskentän toimijoihin sekä osallistua Ihmisoikeuskeskuksen asiantuntijatyöhön yhdessä keskuksen muiden virkahenkilöiden kanssa. Ohjelmakausi kestää 1,5-2 vuotta, ja yhdellä kaudella paikkoja on kahdelle nuoremmalle asiantuntijalle.

Ohjelman ensimmäinen kausi oli vuosina 2022-2023, toinen kausi 2023-2025 ja kolmas kausi käynnistyy keväällä 2026.

Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden loppukatsauksessa *Nuorten oikeudet esille – Nuorten äänelle lisää tilaa* (2023) tarkasteltiin, miten nuoret huomioidaan kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä.² Tarkastelu osoitti, etteivät nuoret aikuiset oikeushaltijoina ole ylipäänsä vakiintunut ryhmä ihmisoikeuskentällä. Niissä yhteyksissä, joissa nuorten aikuisten oikeuksiin kiinnitetään huomiota, korostuvat usein taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet (TSS-oikeudet). Nuorten osallistumisoikeuksiin ja muihin kansalaisoikeuksiin ja poliittisiin oikeuksiin (KP-oikeudet) sen sijaan kiinnitetään vähemmän huomiota.

Tässä katsauksessa tarkastellaan nuorten aikuisten yhteiskunnallista osallisuutta ja sen

merkitystä laajemmin nuorten ihmisoikeuksien toteutumiselle. Huoli nuorten syrjään jäämisestä ja yhteiskunnallisen osallisuuden heikentymisestä on jatkuva yhteiskunnallisen keskustelun aihe. Katsauksen on tarkoitus ilmentää sitä, kuinka nuorten oikeuksien toteutuminen ja osallisuuden turvaaminen ovat saman kolikon kaksi puolta. Katsauksessa tarkastellaan, mitä nuorten yhteiskunnallinen osallisuus merkitsee ihmisoikeusnäkökulmasta ja millaisia esteitä nuorten yhteiskunnalliselle osallistumiselle hahmottuu ihmisoikeuksiin perustuvan tarkastelun kautta.

Katsauksessa hyödynnetään myös nuorten asiantuntijoiden ohjelman toisen kauden aikana tehtyjä havaintoja nuorten oikeuksien toteutumisesta ja siihen liittyvistä haasteista. Katsaus toimiikin jatko-osana nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden loppukatsaukselle.

2 Elsa Korkman & Sanni Myllyaho, *Nuorten oikeudet esille – nuorten äänelle lisää tilaa: Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden katsaus* (Ihmisoikeuskeskus 2023).

Nuoret aikuiset kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä

Nuoruudelle löytyy eri yhteyksistä erilaisia määritelmiä, eikä termille ole mahdollista asettaa täsmällistä ikähaitaria. Tässä katsauksessa keskitytään ensisijaisesti 18–29-vuotiaisiin nuoriin aikuisiin. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli vuoden 2024 lopussa lähes miljoona 15–29-vuotiaasta nuorta, joista noin 600 000 oli 18–29-vuotiaita.³

Nuoret aikuiset eivät muodosta yhtenäistä ryhmää. Esimerkiksi nuorten elämäntilanteet ja tarpeet vaihtelevat luonnollisesti suuresti. Yhteistä nuorten elämänvaiheelle on kuitenkin siirtymä lapsuudesta aikuisuuteen ja itsenäiseen elämään. Ikävaiheeseen liittyy merkittäviä elämänmuutoksia, kuten koulumaailmasta opintoihin ja työelämään siirtyminen, omileen muutto ja toimeentulosta huolehtiminen itsenäisesti. Muutokset voivat tuoda mukanaan haasteita, jotka vaikuttavat nuorten mahdollisuuksiin nauttia oikeuksistaan.

Kansainvälisen ihmisoikeusjärjestelmän vahvuutena on, että se luo yhteisiä standardeja perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi. Ihmisoikeuksien on kuuluttava jakamattomasti kaikille. Tämä perusperiaate luo valtioille vaatimuksia oikeuksien kunnioittamisen, suojelun ja toteuttamisen suhteen. Tällaisia ihmisoikeusvelvoitteita ovat muiden muassa oikeudet elämään, yhdenvertaisuuteen, yhteiskunnalliseen osallisuuteen, riittävään toimeentuloon, työhön, terveyteen sekä esimerkiksi sananvapauteen. Suomi on perustuslaissaan (22 §) sitoutunut turvaamaan kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden toteutumisen.

Velvoitteiden toteuttamisen helpottamiseksi ihmisoikeusjärjestelmään on luotu myös sopimuksia, joilla velvollisuuksia täydennetään antamalla lisäsuojaa joillekin tietyille ihmisryhmille. Tällaisten sopimusten eräänlaisena edelläkävijänä toimii jo ennen YK:n ihmisoikeusjärjestelmien vakiintumista hyväksytty YK:n

pakolaissopimus (1951).⁴ Ihmisoikeusjärjestelmään sittemmin syntyneitä muita sopimuksia ovat esimerkiksi YK:n vammaisyleissopimus,⁵ naisten oikeuksien sopimus,⁶ siirtotyöläisten oikeuksiin keskittyvä sopimus⁷ sekä lapsen oikeuksien sopimus.⁸ Näistä viimeisin turvaa kaikkien alle 18-vuotiaiden oikeuksia.

Jo nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen ohjelmakauden loppukatsauksessa kiinnitettiin huomiota siihen, että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten järjestelmä ei tunne tarkentavaa instrumenttia, joka keskittyisi nimenomaan jo 18 vuotta täyttäneiden nuorten aikuisten ihmisoikeuksiin.⁹ Ensimmäisen kauden katsaus nostaa näin esille, kuinka kansainvälisessä ihmisoikeusjärjestelmässä nuoret aikuiset eivät muodosta sellaista vakiintunutta ryhmää, jonka oikeuksien toteutumista tarkasteltaisiin kovinkaan systemaattisesti. Tämä altistaa nuorten oikeuksia koskevan tarkastelun sirpaloitumiselle, mikä voi luoda haasteita nuorten oikeuksiin liittyvän koordinaatioon päätöksenteossa ja viranomaisissa.

Nuorten oikeudellisen näkökulman heikkoon näkyvyyteen kytkeytyy samanaikaisesti myös nuorten aikuisten aliedustus demokraattisessa päätöksenteossa. Vanhempien väestöryh-

4 Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus, SopS 77/1968, (1951).

5 Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, SopS 26-27/2016, (2006).

6 Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, SopS 67/1986, (1979).

7 Kansainvälinen yleissopimus siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksista (1990). Suomi ei ole ratifioinut sopimusta.

8 Yleissopimus lapsen oikeuksista, SopS 59/1991 (1989).

9 Alueellisella tasolla on kansainvälisesti solmittu mm. Ibero-Amerikan nuorten oikeuksien sopimus (2005) sekä Afrikan nuorten peruskirja (2009). Euroopassa ei ole omaa vastaavaa nuorten oikeuksia koskevaa sopimusta. Ks. Elsa Korkman & Sanni Myllyaho, Nuorten oikeudet esille – nuorten äänelle lisää tilaa. Nuorten asiantuntijoiden ohjelman ensimmäisen kauden katsaus (Ihmisoikeuskeskus 2023).

3 Tilastokeskuksen väestö- ja yhteiskuntatiedot.

mien usein hallitsema edustuksellinen politiikka altistaa tilanteisiin, joissa nuorten intressit eivät välttämättä saavuta tarvitsemaansa painoarvoa päätöksenteossa. Nuorten yhteiskunnallinen näkyvyys voi toki realisoitua esimerkiksi sosiaalisen median tai erilaisen aktivismin kautta. Tästä huolimatta nuorten ääni on herkästi taipuvainen jäämään näkymättömäksi tai näennäiseksi virallisissa päätöksentekoprosesseissa, jopa nuoriin itseensä liittyvistä asioista päätettäessä.¹⁰

Nuorten vähäinen edustus demokraattisessa päätöksenteossa voi vuorostaan synnyttää yhteiskuntaan nuoria syrjiviä rakenteita, joilla voi edelleen olla heikentävä vaikutus nuorten oikeuksien toteutumiseen. Nuorten oikeudet eivät näin ollen ole ainoastaan oikeudellinen vaan myös demokratiaan ja sen toimivuuteen kytkeytyvä asia.

■ ■ ***Nuorten oikeudet eivät näin ollen ole ainoastaan oikeudellinen vaan myös demokratiaan ja sen toimivuuteen kytkeytyvä asia.***

10 Sitra on kuudennessa ennakointikatsauksessaan kutsunut ilmiötä nuorten näkymättömyysparadoksiksi. Ks. Lilli Poussa, Sanna Rekola, Otto Tähkäpää, *Mitä jos nuoret menettävät uskonsa tulevaisuuteen? Nuorten tulevaisuudenusko epävarmuuksien ajassa* (Sitra 2025).

2 Nuorten osallisuus

Osallisuus demokratian ja oikeusvaltion perustana

Yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen on demokraattisessa yhteiskunnassa ja oikeusvaltiossa keskeinen periaate, joka on myös kirjattu Suomen perustuslakiin (2.2 §) ja kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Eri yhteiskuntaryhmiin kuuluvien laaja osallistuminen auttaa viranomaisia syventämään ymmärrystään eri kysymyksissä ja tunnistamaan puutteita sekä päätöksien vaikutuksia eri henkilöihin ja ryhmiin. Näin päätöksenteko on vahvemmin tietoon perustuvaa, kestävämpää ja avoimempaa. Tämä puolestaan lisää valtioiden päätösten legitiimiyttä ja yhteiskunnan jäsenten omistajuutta päätöksiin.¹¹ Osallisuuden vahvistaminen ja sen varmistaminen, että päätöksenteko on joustavaa, osallistavaa ja edustavaa kaikilla tasoilla, onkin listattu muun muassa Agenda2030-toimintaohjelman kestävä kehityksen tavoitteisiin.¹² Osallisuuden vahvistamisessa on siis laajasti kyse demokratian, oikeusvaltion ja hyvän hallinnon edistämisestä.

11 Guidelines for States on the effective implementation of the right to participate in public affairs, (OHCHR 2018).

12 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development, tavoite 16.7 (YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 2015, A/RES/70/1).

Osallisuus perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta osallisuutta ja osallistumista voidaan käsitellä sekä erillisenä oikeutena että edellytyksenä muiden oikeuksien toteutumiselle. Kansainvälisissä ihmisoikeusinstrumenteissa vaali- ja osallistumisoikeudet on tunnistettu laajasti. Jo YK:n ihmisoikeusjulistuksen 21 artikla kirjaa kaikille oikeuden osallistua maansa julkisten asioiden hoitamiseen joko välittömästi tai vapaasti valittujen edustajien välityksellä. Vastaava oikeus on myös sisällytetty myöhemmin solmittuun YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus) 25 artiklaan. Molemmissa artikloissa painotetaan yhtäläisiä mahdollisuuksia ja yhdenvertaisuutta osallistumisessa.

Kansallisessa lainsäädännössä perustuslain 2.2 § toteaa valtiojärjestyksen yhtenä perustana, että ”kansanvaltaan sisältyy yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristönsä kehittämiseen.” Perustuslain 14.4 § turvaa osaltaan myös yksilön vaali- ja osallistumisoikeudet perusoikeuksina. Vaalioikeuksien lisäksi pykälään on kirjattu julkisen vallan tehtäväksi ”edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon”.

Kapeassa merkityksessä vaali- ja osallistumisoikeudet takaavat äänioikeuden ja oikeuden

asettua ehdolle, vapaat ja säännölliset vaalit sekä vaalisalaisuuden. Ihmisoikeusjärjestelmässä osallisuus ja mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin päätöksiin on kuitenkin laajemmin tunnistettu perusperiaatte ja samalla edellytys myös muiden oikeuksien sekä demokratian toteutumiselle.

Osallisuutta tarkasteltaessa on tunnistettu, että vaikka poliittiseen tai julkiseen osallistumiseen ei liity varsinaista syrjintää, epätasa-arvoisuus muiden ihmisoikeuksien saavutettavuudessa voi haitata osallistumisoikeuksien tehokasta käyttöä.¹³ Tämä on myös huomioitu eri ryhmiä huomioivissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Esimerkiksi YK:n naisten oikeuksien sopimus ja vammaisyleissopimus kiinnittävät erityisesti huomiota osallisuuteen politiikassa ja julkisessa toiminnassa ja tunnustavat, että yhteiskunnassa esiintyy naisille ja vammaisille erityisiä esteitä osallistumiselle.¹⁴ Myös lapsen oikeuksien sopimus turvaa lapsen oikeuden muodostaa ja ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Sopimus edellyttää, että lapsen näkemykset huomioidaan iän ja kehitystason mukaisesti. Eli vaikka lapsilla ei esimerkiksi ole vaalioikeuksia, heidän kuulemisensa ja mahdollisuutensa vaikuttaa omaan elämäänsä on tunnistettu oikeutena.¹⁵

Osallisuudesta ja kuulemisesta keskusteltaessa on tärkeää kiinnittää huomiota myös osallisuuden laatuun. Vain muodon vuoksi tai esimerkiksi poliittisessa kilvenkiillotustarkoituksessa tapahtuva osallistaminen yhteiskunnalliseen toimintaan ei täytä aidon, ihmisoikeuslähtöisen osallisuuden kriteereitä.

■ **Epätasa-arvoisuus muiden ihmisoikeuksien saavutettavuudessa voi haitata osallistumisoikeuksien tehokasta käyttöä.**

Osallisuutta tukevia rakenteita

Nuorten aikuisten yhteiskunnallisesta osallisuudesta on keskusteltu paljon ja nuoret on tunnistettu ryhmänä, jonka ääni ei riittävästi pääse kuuluviin yhteiskunnassa. Nuoret ovat aliedustettuna poliittisessa päätöksenteossa globaalisti, ja esimerkiksi nuorten alle 30-vuotiaiden äänestysaktiivisuus Suomessa on selvästi alhaisempi verrattuna muihin ikäluokkiin.¹⁶

Osallisuuden haasteet on huomioitu Suomessa esimerkiksi hallituksen toukokuussa 2025 hyväksymässä kansallisessa ohjelmassa demokratian ja osallistumisen edistämiseksi vuosille 2025–2027.¹⁷ Ohjelman painopisteiksi on nostettu muun muassa äänestysaktiivisuuden lisääminen nuorten keskuudessa sekä lasten ja nuorten yhteiskunnallisen osallisuuden vahvistaminen. Myös Euroopan neuvosto nimesi vuonna 2023 antamassaan Reykjavikin julistuksessa nuorten osallisuuden vahvistamisen yhdeksi keskeiseksi demokratian edistämisperiaatteekseen tulevaisuudessa.¹⁸

Kansainvälisellä tasolla nuorten osallisuuden kasvattamiseksi perustettiin 2023 YK:n nuorisotoimisto (UN Youth Office). Nuorisotoimisto pyrkii vahvistamaan sitoutumista ja vaikuttamistyötä nuorten asioiden edistämiseksi koko YK:ssa.¹⁹ Kyseessä ei ole puhtaasti ihmis-

13 YK:n ihmisoikeusvaltuutetun toimiston verkkosivut, "OHCHR and equal participation in political and public affairs".

14 Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979), ks. erit. art.7, 8, Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista (2006), ks. erit. art.29.

15 Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989), ks. erit. art.12.

16 Nuorisola ry:n verkkosivut, "Nuoret ja demokratia".

17 Kansallinen ohjelma demokratian ja osallisuuden edistämiseksi: Valtioneuvoston periaatepäätös (oikeusministeriö 2025).

18 Reykjavikin julistus (Euroopan neuvosto 2023).

19 United Nations Youth Office:n verkkosivut.

oikeustoimija, mutta nuorten äänen vahvistaminen myös ihmisoikeusasioissa kuuluu toimiston tehtäviin.²⁰ Vastaavasti myös Euroopan neuvoston yhteydessä on toiminut jo vuodesta 1999 alkaen nuorten osallisuutta vahvistava neuvoa-antava nuorisoneuvosto (Advisory Council on Youth).²¹

Siinä missä kansainväliset ihmisoikeustoimijat ovat luoneet nuoria varten yllä kuvatun kaltaisia poliittisen osallistumisen rakenteita, nuoria tai heidän osallisuuttaan ei sitä vastoin olla huomioitu esimerkiksi YK:n KP-sopimusta valvovan ihmisoikeuskomitean yleiskommenteissa.²² Nuorten osallisuus ja sen edellytykset kaipaavat näin ollen monessa mielessä edelleen kokonaisvaltaisempaa, ihmisoikeuslähtöistä tulkintakehystä.

Suomen lainsäädännössä nuorten osallisuudesta, vaikuttamisesta ja kuulemisesta säädetään niin nuorisolaissa (1285/2016) kuin kuntalaissa (410/2015). Nuorisolaissa todetaan, että ”kunnan ja valtion viranomaisen tulee tarjota ja järjestää nuorille mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa paikallista, alueellista ja valtakunnallista nuorisotyötä ja -politiikkaa koskevien asioiden käsittelyyn tai heitä tulee muutoin kuulla mainituissa asioissa. Lisäksi nuoria on kuultava heitä koskevissa asioissa” (24 §). Kuntalaissa säädetään nuorisovaltuustoista

(26 §), joiden tavoitteena on varmistaa nuorten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet kunnan toiminnassa ja etenkin asioissa, joiden nuorisovaltuusto arvioi olevan lasten ja nuorten kannalta merkittäviä. Myös hyvinvointialueilla toimii vastaavat nuorisoneuvostot.²³

Nuorisoneuvostot ovat konkreettinen keino nuorten osallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien vahvistamiseksi. Nuorisovaltuustoille ei ole laissa säädetty ikäraja, ja se vaihtelee eri kunnissa ja hyvinvointialueilla. Yleisimmin ikähaarukka on kuitenkin 13–18 vuotta.²⁴ Toiminnassa siis painottuvat alaikäiset nuoret, eivätkä niinkään jo itsenäisempää elämänvaihetta elävät nuoret aikuiset.

Esteet nuorten osallistumiselle

Nuorten osallisuutta tarkasteltaessa on tärkeä määritellä, millainen toiminta nähdään yhteiskunnallisena osallistumisena. Julkisessa keskustelussa huomio kiinnittyy usein äänestysaktiivisuuteen ja perinteisten demokraattisten instituutioiden kautta vaikuttamiseen. Osallistumisen voi kuitenkin nähdä laajemmin eri yhteisöissä toimimisena ja vaikuttamisena, esimerkiksi harrastusseurassa, paikallisyhdistyksessä tai opiskelija- tai työyhteisössä. Sitran selvitys yhteiskunnallisen osallistumisen esteistä nuorten aikuisten elämässä osoittaa, että jos osallistuminen määritellään laajemmin, myös nuorten osallisuus näyttäytyy vahvempana kuin ainoastaan äänestysaktiivisuutta ja osallistumista esimerkiksi puoluepolitiikkaan tarkasteltaessa.²⁵ Nuoret käyttävät aktiivisemmin suoria

20 [Establishment of the United Nations Youth Office](#) (YK:n yleiskokouksen päätöslauselma 2022, A/RES/76/306).

21 Euroopan neuvosto, [Advisory Council on Youth](#) (7.11.2025). Nuorisoneuvoston perustamisesta, ks. esim. Committee of Ministers, [Progress Report of the 1st Meeting of the Joint Council on Youth Matters](#) (CM(99)70, 1999).

22 Ihmisoikeuskomitea on käsitellyt KP-sopimuksen 25 artiklan mukaista osallisuutta yleiskommentissaan vuodelta 1996. Kommentin painopiste on poliittisessa osallistumisessa. Ks. [General comment no. 25, The right to participate in public affairs, voting rights and the right of equal access to public service \(Art. 25\)](#) (CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, 1996).

23 [Laki hyvinvointialueesta](#) (611/2021), 32 §.

24 Nuorisovaltuustojen liitto Nuva ry, [Mikä on nuorisovaltuusto?](#)

25 Kirsi Hantula, Heikki Lauha, Rosa-Maria Mäkelä, Jukka Vahti [Demokratia osaksi arkea. Selvitys yhteiskunnallisen osallistumisen esteistä nuorten elämässä](#) (Sitra 2024).

■ Onkin huolestuttavaa, että julkisen keskustelun ilmapiiri ja vastakkainasettelu koetaan niin jyrkäksi, että se estää nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja sitä kautta myös kansalais- ja poliittisten oikeuksien täysimääräistä toteutumista.

kansalaisvaikuttamiskeinoja, kuten boikotointia, somevaikuttamista ja mielenosoituksia, verrattuna muihin ikäluokkiin.²⁶

Nuoret aikuiset kohtaavat kuitenkin usein esteitä yhteiskunnalliselle osallistumiselle. Muihin ikäluokkiin verrattuna alle 30-vuotiaat kokevat useammin, että oma osaaminen ja henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten sosiaaliset taidot, eivät riitä osallistumiseen. Lisäksi esimerkiksi huoli kuormittumisesta ja liiallisesta vastuusta, oman yhteisön puuttuminen sekä pelko konflikteista ja häirinnän kohteeksi joutumisesta olivat Sitran raportissa nuorten esiin nostamia osallisuuden esteitä.²⁷

Epävarmuus omien kykyjen ja osaamisen riittävytydestä herättää kysymyksen, ovatko yhteiskunnalliset rakenteet ja esimerkiksi politiikassa käytetty kieli riittävän saavutettavia. Tutkimukset osoittavat, että suomalaisnuorten tietämys yhteiskunnallisista asioista on hyvällä tasolla, mutta luottamus omaan osaamiseen on siitä huolimatta alhainen.²⁸ Asiaa ei varmaankaan edesauta se, että esimerkiksi nuoret

ilmastoaktivistit kohtaavat herkästi vähättelyä ja sivuuttamista, jollei jopa suoranaista vihaa, toimintansa takia.²⁹ Onkin huolestuttavaa, että julkisen keskustelun ilmapiiri ja vastakkainasettelu koetaan niin jyrkäksi, että se estää nuorten yhteiskunnallista osallistumista ja sitä kautta myös kansalais- ja poliittisten oikeuksien täysimääräistä toteutumista. Ilmapiiri voi hiljentää erityisesti haavoittuvammissa asemassa olevia ihmisiä, jotka joutuvat pelkäämään syrjintää tai vähättelyä.

Myös eriarvoistumiskehitys on todettu esteeksi nuorten osallistumiselle. Esimerkiksi sosioekonominen tausta, perhe ja asuinpaikka vaikuttavat vahvasti siihen, miten nuori kykenee osallistumaan.³⁰ Nuoret päätyvät siis herkästi haavoittuvaan asemaan, koska osallisuuden edellytykset luodaan usein jo lapsuudenkodus- sa. Jotta nuorten kansalais- ja poliittiset oikeudet toteutuisivat, on yhteiskunnan tasattava perhetaustasta johtuvaa eriytymiskehitystä. Nuorten osallisuutta tarkasteltaessa on olennaista kiinnittää huomiota siihen, onko nuorten muiden oikeuksien toteutuminen yhteiskunnassa ylipäättään sellaisella tasolla, jota mielekäs yhteiskunnallinen osallisuus edellyttää.

29 Ks. esim. Mikko Piispa, Anni Ojajärvi ja Tomi Kiilakoski *Tulevaisuusosko hukassa? Nuoret ilmastoaktivistit ja keskustelu tulevaisuudesta* (Sitra, 2020); Heidi Kosonen & Riku Löf, *Pansy asses and terrorists: Sensibilities of anti-environmentalist toxic speech against Extinction Rebellion Finland*, *European Journal of Cultural Studies*, 28(3) (2024).

30 Silja Porkkala, *Nuorten osallisuuden esteet*. Demokratiaohjelman kuulemis- ja keskustelutilaisuus 21.3.2024 (Nuorisola ry).

26 Janette Huttunen, *Unga, demokrati och politiskt deltagande. Fyra perspektiv på yngre medborgares demokratiska engagemang i Finland* (lectio praecursoria), *Politiikka* 64(4) (2022).

27 Kirsi Hantula, Heikki Lauha, Rosa-Maria Mäkelä, Jukka Vahti, *Demokratia osaksi arkea. Selvitys yhteiskunnallisen osallistumisen esteistä nuorten elämässä* (Sitra 2024).

28 Ib.

3 Havaintoja nuorten oikeuksien toteutumisesta Suomessa

Nuorten oikeuksien seuranta Ihmisoikeuskeskuksessa

Ihmisoikeuskeskuksen nuorten asiantuntijoiden ohjelman tavoitteena on kerätä tietoa nuorten kohtaamista haasteista oikeuksiensa toteutumisesta ja tuoda nuorten näkökulmaa ihmisoikeuskeskusteluun Suomessa. Lisäksi ohjelmassa pyritään lisäämään nuorten tietoisuutta ihmisoikeuksista.

Ohjelmakauden aikana nuorten ohjelma on seurannut erityisesti nuorten aikuisten elämään vaikuttanutta yhteiskunnallista kehitystä ja päätöksentekoa. Kauden aikana on myös tavattu nuoria ja kuultu heidän näkemyksiään ihmisoikeuksista erilaisissa tapaamisissa ja tilaisuuksissa sekä syksyn 2025 aikana Helsingissä ja Jyväskylässä järjestetyissä ihmisoikeustyöpajoissa. Yhteensä ohjelmakauden aikana on tavattu noin 150 nuorta, joista noin 50 osallistui työpajoihin. Tavoitteena on ollut kuulla erityisesti nuoria, jotka eivät välttämättä saa ääntään riittävästi kuuluviin yhteiskunnassa, kuten esimerkiksi eri vähemmistöihin kuuluvia nuoria sekä työelämän ja opintojen ulkopuolella olevia nuoria. Katsauksen havainnot nuorten oikeuksien toteutumisesta perustuvat erityisesti ihmisoikeustyöpajoissa käytyihin keskusteluihin.

Kaikissa nuorten tapaamisissa nousi keskeisenä ihmisoikeuskysymyksenä esille varsinkin yhdenvertaisuus. Ihmisoikeustyöpajoissa, jotka järjestettiin yhteistyössä Diakonissalaitoksen kanssa, keskusteltiin tämän lisäksi muun muassa

ihmisarvoisen elämän perusedellytyksistä sekä siitä, millaisiin asioihin valtion pitäisi ensisijaisesti kiinnittää huomiota, jotta se voisi edistää yhdenvertaista, ihmisarvoista ja osallisuutta turvaavaa elämää. Tämän lisäksi erityisen olennaisena nähtiin tuki nuorten yhteisöllisyyden vahvistamiselle. Keskusteluissa tuli usein ilmi muun muassa nuorten yhdenvertaisten harrastusmahdollisuuksien turvaaminen, kiusaamiseen ja koventuneeseen yhteiskunnalliseen ilmapiiriin puuttuminen sekä erilaisten yhteisöjen kautta tuen saaminen hyvien elämäntapojen tai kansalaistaitojen kartuttamiseksi.

Työ itsenäisen ja ihmisarvoisen elämän mahdollistajana

Koulutukseen ja työhön liittyvä polku kuuluu nuorten ikävaiheen keskeisimpiin asioihin, joissa menestyminen vaatii myös yhteiskunnalta merkittäviä panostuksia. Oikeus työhön on perustavanlaatuisen ihmisoikeus, jonka toteutuksen eräänlaisena mittarina voidaan pitää sitä, millä tavalla oikeus toteutuu nuorilla, juuri itsenäisen elämänvaiheensa aloittaneina aikuisina. Oikeus työhön näyttäytyy kansainvälisessäkin katsannossa nuorten kannalta merkitykselliseltä oikeudelta sikäli, että useammatkin sopimukset turvaavat nimenomaisesti myös nuorten työt ja työoloja. Tällaisia sopimuksia ovat muun muassa YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevasopimus (TSS-sopimus), YK:n

lapsen oikeuksien sopimus sekä Euroopan neuvoston uudistettu sosiaalinen peruskirja.³¹

Työmarkkinoiden esteet

Nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa paneuduttiin ohjelmakauden aikana niihin haasteisiin, joita nuoret parhaillaan kokevat työelämän aloittamisessa ja työhön hakeutumisessa. Useimmiten esiin tulleina kipukohtina nähtiin työpaikkoja koskeva pula, joka samanaikaisesti yhdistyy työnhaussa kohtuuttomina koettuihin kokemus- ja osaamisvaatimuksiin. Työn saamiseen liittyvät yhteiskunnalliset paineet nähtiin yleisesti ottaen koviksi, mikä lisää heikon työpaikkatarjonnan keskellä olevien nuorten räsytystä sekä vaikuttaa jaksamiseen ja hyvinvointiin heikentävästi

Kiristynyt kilpailuasetelma työnhaussa on aiheuttanut sen, että työhakemuksia on lähetettävä suuri määrä. Lisäksi työnhakuprosessit ovat pitkittyneet ja monimutkaistuneet. Nuorten mukaan päätöksentekijöiden tulisikin aktiivisesti ehkäistä työnhakukäytäntöjen tiukentumista, jotta yhdenvertaiset mahdollisuudet työnhaussa pystyttäisiin turvaamaan. Esimerkiksi anonyymien työnhaun kehittäminen nykytilanteen helpottamiseksi sai nuorilta laajaa tukea.

Työn saatavuuteen kuten myös työssä jaksamiseen on voimakkaasti yhteydessä se, miten työelämää värittää varsin voimakas kokoaikatyölähtöisyyden oletus. Nuorten näkemyksessä välittyikin ajatus siitä, että myös osa-aikaisuuksiin tai keikkatöihin perustuvia työmalleja olisi syytä kehittää. Työllistävän vaikutuksen lisäksi joustavien työaikamallien arveltiin lisäävän myös työssä jaksamista samalla, kun mallien avulla voidaan parantaa heikkoa työllisyystilannetta.

Sosiaalipolitiikan kiristyminen ja toimeentulon byrokratia

Nuoret kokivat myös työnhakuun liittyvien veloitteiden kiristymisen ja työttömyystukisiin tehdyt heikennykset raskaiksi. Heikennysten nähtiin toimivan monessa mielessä jopa absurdeina työkaluina: aktiivisesta työnhausta näennäisesti palkitseva eetos ei avaudu nuorille tilanteessa, jolloin töitä ei yksinkertaisesti ole saatavilla.

Monen nuoren mielestä sosiaaliturvan saamiseen liittyvä byrokratia ja jatkuvat hakeemukset tekevät prosessista huonosti toimivan ja kohtuuttoman. Esimerkiksi työttömyysturvan suojaosan poisto vuonna 2024 ei saanut nuorten keskuudessa ymmärrystä. Tukiviidakon vaikeutuminen yhdistettynä nuorten työllistymistä tukevien rakenteiden heikkouteen koettiin keskusteluissa yhdistelmäksi, jonka vuoksi nuoret kertoivat kokeneensa epätoivoa, heikentyntä jaksamista ja jopa nöyryytetyksi tulemisen tunteita. Perustulo nähtiin joissain keskusteluissa mahdollisesti inhimillisemmäksi vaihtoehdoksi ratkaista sosiaaliturvaa ja työntekoa koskeva yhteiskunnallinen jännite.

Samaan aikaan nuoret peräänkuuluttivat sitä, että työhön hakeutumisen ja uravalinnan tukemiseen tarvittaisiin huomattavasti nykyistä parempia mekanismeja, jotka olisivat saatavilla jo peruskoulusta alkaen. Nuoret kokivat ammatinvalinnan olevan heidän vastuullaan, mutta samalla he olivat usein sitä mieltä, ettei koulussa tarjottu riittävästi tukea tai ohjausta työmarkkinoiden realistisen tilannekuvan pohjalta. Tukimekanismien vahvistamista peräänkuulutettiin myös koulutuksen ulkopuolissa yhteiskunnan rakenteissa.

Lisäksi keskusteluissa nousi esiin nuoriin kohdistuvat paineet jo opintojen valinnassa. Esimerkiksi korkeakoulujen ensikertalaisuuskiintiöt koettiin lamauttavina: Opiskelupaikkaa ei uskalla ottaa vastaan, jos epäilee valintaansa ja pelkää paikan vastaanottamisen vaikeuttavan mahdollisuuksia vaihtaa opintoalaa myöhemmin. Tai toisaalta paikkaa on vaikeampi saada,

31 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus, SopS 6/1976 (1966), art. 10 (ks. myös TSS-sopimuksen yleiskommentti no 23, 2016 (oikeus nauttia oikeudenmukaisista ja suotuisista työoloista, art.7); Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989), art. 32; Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja, SopS 80/2002 (1996), art. 7, 8.

koska on jo aiemmin ottanut opiskelupaikan vastaan ja näin menettänyt mahdollisuuden päästä sisälle ensikertalaishiinintöissä. Nuorilla on entistä vähemmän tilaa kokeilla ja löytää oma paikkansa. Myös paineet valmistua nopeasti nousivat esiin keskusteluissa. Nuoret näkivät, että lisääntyvät paineet voivat pikemminkin pitkittää opintoja, kun opiskelija kuormittuu ja uupuu.

Työn olosuhteet ja syrjintä

Nuoret nostivat esille myös sen, miten sitkeästi syrjivät käytännöt yhä vaikuttavat työnohauksessa ja työelämässä. Ulkomaalaisperäisen sukunimen omaavat nuoret kertoivat esimerkiksi työnohauksa saaneensa parempia tuloksia muutettuaan hakemuksissa sukunimensä kantasuomalaiseen muotoon. Myös pukeutumisen kautta kantasuomalaisesta poikkeavan identiteetin näyttäminen koettiin työnhakua vaikeuttavaksi tekijäksi. Jotta tilanne muuttuisi nuoret nostivat esille, että päätöksentekijöiden olisi vaadittava työnantajilta yhdenvertaisten palkkauskäytäntöjen ja yhdenvertaisuussuunnitelmien toteuttamisen parantamista.

Nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa nousi esille myös ilmiö työnhakuprosesseista, joissa työnhakijalta vaadittiin video-cv:tä, jossa korostuvat esimerkiksi työnhakijan ulkoiset ominaisuudet tai ekstroverttiyttä korostavat piirteet, jotka eivät sinällään ollenkaan liity haetun työn vaatimuksiin. Tämänkaltaisten työnhakuprosessien katsottiin olevan paitsi erittäin raskaita, myös herkkiä johtamaan lopputuloksiin, joissa työn saaneen ihmisen palkkaaminen ei lopulta perustu ollenkaan sellaisiin ominaisuuksiin, joilla olisi työn pätevän suorittamisen kannalta merkitystä.

Keskusteluissa toivottiin lisäksi työnantajilta keskenään yhdenmukaisempia, joustavuuteen perustuvia käytäntöjä työntekijöiden sairastumisiin liittyen. Työelämässä vallitsee usein sairastumisen pelko, mikä johtuu yhtäältä tiukoista sairauslomakäytänteistä ja toisaalta heikoista hoitoon pääsyn mahdollisuuksista.

Nuoret nostivat esille, että päätöksentekijöiden olisi vaadittava työnantajilta yhdenvertaisten palkkauskäytäntöjen ja yhdenvertaisuussuunnitelmien toteuttamisen parantamista.

Työpaikoilta toivottiin myös parempaa tukea työssä jaksamista ja mielenterveyttä koskevan avun piiriin ohjaamisessa. Keskusteluista välittyi kokemus siitä, että työnantajien keskuudessa vallitsee edelleen vahvoja ennakkoluuloja kroonisesti sairaita, kuten myös vammaisia työntekijöitä kohtaan. Muun muassa tarpeettoman joustamattomat etätyökäytännöt voivat selvästi heikentää vammaisten tai esimerkiksi neuroepätyypillisten työntekijöiden työsuoritusta.

Pääsy sosiaali- ja terveyspalveluihin

Oikeus parhaaseen saavutettavissa olevaan terveyteen on kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa tunnistettu ihmisoikeus.³² Myös Suomen perustuslain (19 §) mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Keskusteluissa nuorten kanssa sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus nousi kuitenkin esiin keskeisenä huolenaiheena, ja palveluihin pääsyssä koettiin erilaisia esteitä. Kasvavat jonot palveluihin ja erityisesti mielen-terveyspalveluiden ruuhkautuneisuus on viime vuosina näkynyt hyvin konkreettisesti monen mielenterveyshaasteiden kanssa kamppailevan nuoren arjessa.

32 Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966), art. 12; Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (1996), art. 11.

Palvelujärjestelmän pirstaleisuus ja byrokratia

Ylipäänsä sosiaali- ja terveystalouden pirstaleisuus sekä riittämätön tiedonsaanti nuorille suunnatuista tukipalveluista nousi toistuvasti esiin keskusteluissa nuorten kanssa. Koettiin, ettei viranomaisillakaan aina ole tietoa siitä, mitä palveluita on ja mihin kannattaisi mennä asianmukaisen tuen saamiseksi. Yleinen käsitys oli, että eri sosiaali- ja terveystalouden välinen tiedonkulku ei toimi, ja että eri viranomaisilta ja virkahenkilöiltä voi saada erilaisia ohjeita. Lopputuloksena monet haavoittuvassa asemassa kokevat ”pompottelua” eri palveluiden välillä ja että asianmukaisen palvelun saaminen on hyvin sattumanvaraista. Myös kouluihin ja oppilaitoksiin peräänkuulutettiin lisää tietoa nuorille suunnatuista tukipalveluista.

Palveluista tiedottaminen ja niiden selkeyttäminen on keskeistä. Erityisesti vaikeassa elämäntilanteessa olevalla nuorella ei välttämättä ole voimavaroja selvittää asioita itsenäisesti. Kuormittavana koettiin myös palveluihin ja sosiaalitukiin liittyvä byrokratia, joka osaltaan voi estää henkilöä saamasta hänelle kuuluvat tuet. Monen nuoren silmissä byrokratia ei vaikuta tarkoituksenmukaiselta vaan pikemminkin sen tavoitteena vaikuttaa olevan ”yksilön rankaiseminen”. Yleinen käsitys on, että tuen ja avuntarpeessa oleminen nähdään yhteiskunnassa yhä useammin johtuvan laiskuudesta, mikä osaltaan lisää avun tarpeessa olevien leimaamista.

Palveluiden ruuhkautuneisuus

Tiedonpuutteen ja palvelujärjestelmän monimutkaisuuden lisäksi palveluihin pääsyyn vai-

kuttaa vahvasti niiden ruuhkautuneisuus. Tällä hetkellä palvelujärjestelmä ei kykene riittävästi vastaamaan mielenterveysongelmien vuoksi apua hakevien lasten ja nuorten tarpeisiin.³³

Monella nuorella oli kokemusta siitä, että mielenterveysongelmiin apua ei saa ennen kuin on erittäin huonossa kunnossa. Edes itsetuhoisuus ei välttämättä riitä avun saamiseksi. Avun lykkääminen johtaa usein ongelmien kasautumiseen ja aiheuttaa kärsimystä. Osa nuorista koki, että heidän täytyy valmistautua tapaamiseen terveydenhuollon asiantuntijan kanssa, jotta osaa esittää tilanteensa niin, että apua saa. Monet nuoret nostivat esiin keskusteluissa kokemuksia myös siitä, että esimerkiksi matalan kynnyksen mielenterveyspalveluina toimiviin kriisipuhelimiin ja chattipalveluihin saa usein jonnottaa pitkään, vaikka palveluiden tarkoituksena olisi tarjota apua nimenomaan heti, kun oma tilanne kriisiytyy. Muita havaintoja olivat esimerkiksi alueelliset erot tukipalveluissa. Avun saaminen pienillä paikkakunnilla nostettiin esiin erityisen haastavana, ja lisäksi monimuotoisuuden huomioiminen ja kunnioittaminen voi olla heikompaa kuin suurimmilla paikkakunnilla.

Myös taloudellinen eriarvoisuus ja sen vaikutukset tuen saamiseen nousivat esiin keskusteluissa. Nuoret tiedostivat myös, että monet tukipalvelut ovat tällä hetkellä kansalaisjärjestöjen varassa ja että ne ovat järjestöjen tukileikkausten seurauksena vaarassa supistua tai loppua. Järjestöjen taloudellinen ahdinko heijastuu siten myös palvelujen käyttäjille.

Ongelmat mielenterveyspalveluiden saatavuudessa ovat jo pitkään olleet huolenaiheena. Lasten ja nuorten mielenterveysongelmat ovat olleet kasvussa viime vuosina, ja koronapandemia pahensi tilannetta sekä ongelmien lisääntymisen että palveluiden saatavuuden heikkenemisen vuoksi. Apulaisoikeuskansleri tarkasteli ongelmaa perusoikeusnäkökulmas-

33 THL:n verkkosivut, Lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut.

■ **Tällä hetkellä palvelujärjestelmä ei kykene riittävästi vastaamaan mielenterveysongelmien vuoksi apua hakevien lasten ja nuorten tarpeisiin.**

ta vuonna 2023 ja totesi lausunnossaan, että lasten ja nuorten psykiatristen ja mielenterveyspalveluiden pitkäaikainen riittämättömyys ”on perusoikeusongelma, jonka ratkaisemattomuus aiheuttaa laajaa inhimillistä kärsimystä. Se on myös oikeudellisesti kestäväntöntä ja ristiriidassa lapsille ja nuorille laissa turvattujen oikeuksien kanssa.”³⁴ Haasteet ovat kuitenkin jatkuneet, ja sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä vuoden 2024 tilanteesta arvioidaan, että mielenterveysongelmia koskevien ja päihteitä käyttävien lasten ja nuorten tarvitsemat sosiaali- ja terveyspalvelut ovat vakavasti vaarantuneet kaikilla hyvinvointialueilla ja Helsingin kaupungissa.³⁵

Ongelmiin puuttumiseksi eduskunnassa hyväksyttiin joulukuussa 2024 lasten ja nuorten terapiatakuu, joka takaa kaikille alle 23-vuotiaille pääsyn tiettyihin mielenterveyspalveluihin viimeistään kuukauden kuluessa siitä, kun tarve on todettu. Apu on maksutonta.³⁶ Terapiatakuu astui voimaan toukokuussa 2025, joten katsusta kirjoitettaessa on aikaista sanoa, miten se käytännössä on toiminut eri puolilla Suomea. Ennen voimaantulusta monet hyvinvointialueet kuitenkin arvelivat, että kuukauden määräajan toteutuminen lienee varsinkin alussa haastavaa.³⁷ Ihmisoikeuskeskuksen nuorten ohjelma on seurannut nuorten mielenterveysongelmia koskevaa yhteiskunnallista kehitystä, ja keskus antoi lausunnon terapiatakuusta sen valmisteluvaiheessa. Lausunnossa kiinnitettiin huomiota muun muassa takuunalaisen terapian

■ Jotta oikeus parhaaseen mahdolliseen mielenterveyteen voisi toteutua, tulisi palveluiden saatavuuden lisäksi puuttua mielenterveysongelmien juurisyihin ja vahvistaa ennaltaehkäisyä.

saatavuutta koskeviin yhdenvertaisuusongelmiin ja peräänkuulutettiin nuorten haavoittuvuuden arvioinnissa elämänvaiheperustaista lähestymistapaa.³⁸

Toimiva terapiatakuu parantaa mielenterveyspalveluihin pääsyä. Takuu on kuitenkin rajattu vain alle 23-vuotiaille, mikä tarkoittaa, että suuri osa nuorista aikuisista ei kuulu takuun piiriin. Jotta oikeus parhaaseen mahdolliseen mielenterveyteen voisi toteutua, tulisi palveluiden saatavuuden lisäksi puuttua mielenterveysongelmien juurisyihin ja vahvistaa ennaltaehkäisyä. Nuorten mielenterveyteen voi vaikuttaa muun muassa epävarmat työllisyysnäköymät (oikeus työhön), toimeentulohaasteet (oikeus riittävään elintasoon, oikeus sosiaaliturvaan) sekä yhdenvertaisuuteen ja syrjintään liittyvät ongelmat. Ihmisoikeuskeskus kiinnittikin mielenterveysongelman monisyisyyteen huomiota jo nuorten asiantuntijoiden ensimmäisen ohjelmakauden katsauksessa vuonna 2023. Kyseessä on malliesimerkki ihmisoikeuksien keskinäisriippuvuudesta ja tilanteesta, jossa ihmisoikeuksien kokonaisvaltainen huomioimisen puute voi vaikuttaa ongelman jatkumiseen.

34 Apulaisoikeuskansleri, *Lasten ja nuorten mielen-terveys- ja psykiatristen palvelujen toteutuminen covid-19-epidemian aikana* (OKV/294/70/2020-OKV-4, 2023).

35 *Selvitys hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisvastuun toteutumisesta (2024)* (Sosiaali- ja terveysministeriö 2025).

36 Sosiaali- ja terveysministeriö, *Lapsille ja nuorille terapiatakuu*, 30.12.2024.

37 YLE, *Nuorten terapiatakuu tulee voimaan vap-puna – kaikki eivät silti pääse varmasti oikeaan hoitoon kuukaudessa* (1.5.2025).

38 Ihmisoikeuskeskuksen lausunto hallituksen esitysluonnoksesta lainsäädännön muutoksiksi lasten ja nuorten terapiatakuun toteuttamiseksi (IOK/3232/2024, 5.6.2024).

Yhdenvertaisuus ja moninaisuuden huomioiminen

Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys ovat ihmis-oikeuksien ydintä sekä teema, joka nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa nousi esiin keskeisenä. Vahva viesti nuorilta oli, että yhteiskunnassa tulisi keskittyä enemmän syrjinnän ehkäisemiseen ja moninaisuuden parempaan huomioimiseen. Monet kokivat, että heitä määritellään ja lokeroidaan tai syrjitään henkilökohtaisten ominaisuuksien, kuten etnisyyden, äidinkielen, asuinpaikan, neuropsykiatristen haasteiden tai seksuaali- tai sukupuoli-identiteetin perusteella.

Maahanmuuttajataustaiset ja eri etnisiin ryhmiin kuuluvat nuoret kertoivat kokevansa usein toiseuttamista. Heitä ei nähdä ”täysin suomalaisina”, vaikka he olisivat asuneet Suomessa koko elämänsä.³⁹ Sateenkaarinuoret kertoivat kohdanneensa vähättelyä tai kiusaamista seksuaali- tai sukupuoli-identiteettinsä perusteella.⁴⁰ Monet tuntevat myös vähemmistöstressiä siitä, että he joutuvat usein keskusteluissa sateenkaari-identiteetistään ”kouluttajan” rooliin, vaikka he puhuvat henkilökohtaisista asioista. Monet kertoivat tuntevansa, ettei yhteiskunnassa ole tilaa olla oma itsensä, vaan pitäisi sopia tiettyyn muottiin.

Arjessaan suomen lisäksi muita kieliä käyttävät nuoret, kuten arabiankieliset ja venäjänkieliset, kertoivat välttävänsä oman kielensä käyttöä julkisilla paikoilla syrjinnän ja rasismien pelossa.

Monilla oli kokemus siitä, että ulkopuoliset eivät puutu syrjintään julkisilla paikoilla tai osoita tukea syrjinnän kohteeksi joutuneelle. Venäjänkieliset kokevat myös, että heihin kohdistuva syrjintä on Venäjän vuonna 2022 aloittaman hyökkäyssodan vuoksi hyväksyttävä suomalaisessa yhteiskunnassa.

Yhteinen viesti eri taustoista ja tilanteissa olevilta nuorilta oli, että aikuisilta ja vanhemmilta toivotaan enemmän vastuunkantoa syrjinnän ehkäisemiseksi ja moninaisuuden huomioimiseksi. Esimerkiksi oppilaitoksissa kiusaamisen uhreiksi joutuneet kokivat usein, että heidän kokemuksiaan vähäteltiin ja että ongelmiin ei puututtu tilanteen vaatimalla vakavuudella. Lisäksi esimerkiksi opettajien tietämättömyys neuropsykiatristista haasteista voi johtaa siihen, että yksilöiden tarpeita ei asianmukaisesti huomioida, vaikka ratkaisuja haasteisiin olisikin löydettävissä.

Erityisesti poliitikoilta ja muilta valta-ase-massa olevilta peräänkuulutettiin vastuunkantoa myös yhteiskunnallisen keskustelun tyylissä. Rasistinen ja syrjivä kielenkäyttö poliittisessa keskustelussa ja esimerkiksi sosiaalisessa mediassa vaikuttaa vahvasti vähemmistöihin kuuluviin nuorten arkeen. Kansainväliset ihmisoikeus-sopimusten toteutumista seuraavat elimet ovatkin kiinnittäneet huomiota lisääntyneeseen vihapuheeseen ja kehottaneet Suomea ryhtymään toimiin ongelman kitkemiseksi.⁴¹

Keskustelut osoittivat, että nuorten luottamus politiikkaan on kärsinyt esimerkiksi viime vuosien aikana julkisuudessa olleiden rasis-

39 Asia nousi myös esiin esimerkiksi oikeusministeriön julkaisemassa raportissa ”Kukaan ei synny vihaamaan” Nuorten dialogit rasismista ja syrjinnästä (Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2023:34).

40 Myös useat selvitykset osoittavat, että sateenkaarinuoret kokevat enemmän kiusaamista ja häirintää koulussa. Ks. esim. *LGBTIQ equality at a crossroads - Progress and challenges* (EU:n perusoikeusvirasto 2024); Jukka Lehtonen, Satu Majlander, Laura Sares-Jäske, Aino Jehkoi, Pauliina Luopa *Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien 8.- ja 9- luokkalaisten hyvinvointi - Kouluterveyskysely 2019-2023* (THL 2024).

41 Ks. esim. Euroopan rasismien ja suvaitsemattomuuden vastaisen komission (ECRI) *Suomea koskeva raportti (kuudes seurantakierros)* 2025; YK:n ihmisoikeuskomitean *loppupäätelmät Suomen seitsemännestä määräaikaisraportista 2021* (CCPR/C/FIN/CO/7) sekä komitean *väliaikaisarviointi* 2024. Sukupuolituneesta vihapuheesta, ks. YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaa yleissopimusta valvovan CEDAW-komitean *loppupäätelmät Suomen kahdeksannesta määräaikaisraportista vuodelta 2022* (CEDAW/C/FIN/CO/8) sekä komitean *väliaikaisarviointi* vuodelta 2025.

■ ■ Erityisesti poliitikoilta ja muilta valta-asemassa olevilta peräänkuulutettiin vastuunkantoa myös yhteiskunnallisen keskustelun tyyliä.

mikohujen seurauksena. Päättäjien julistamiin hankkeisiin ja ohjelmiin ei luoteta, jos niitä ei vilpittömästi haluta suunnitella ja toteuttaa. Hankkeiden ja julistusten tehoon tällaisten asioiden ratkaisemiseksi suhtauduttiin epäilevästi muutenkin. Hallituksen yhdenvertaisuustiedonanto⁴² vuonna 2023 koettiin esimerkkinä harhautuksesta, jossa tavoitteena nähtiin pikemminkin ongelmien käsittelyn välttäminen kuin niihin aidosti vastaaminen. Ylipäänsä polarisoitunut julkinen keskustelu nähtiin kuormittavana ja tarkoituksenmukainen provosointi turhautti monia nuoria. Viimeaikaiset keskustelut burkan ja niqabin kieltämisestä lainsäädännöllä⁴³ nähtiin esimerkkinä kysymyksestä, jossa on vaikea uskoa, että kyse olisi vilpittömästi päättäjien halusta suojella lasten tai naisten oikeuksia, vaikka näillä argumenteilla mahdollista kieltoa perustellaankin.

42 Valtioneuvoston tiedonanto yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämisestä suomalaisessa yhteiskunnassa (Valtioneuvosto 2023).

43 Ks. esim. YLE, [Sanni Grahn-Laasonen halusi kieltää burkat ja niqabit kouluissa - Muslimi-foorumin pääsihteeri: "Tuntuu todella pahalta"](#) (13.8.2025); [Iltalehti, Muslimien huntukielto Suomeen? Nyt linjaavat puolueet](#) (11.8.2025).

4 Osallisuuden lisääminen oikeuksia vahvistamalla

Osallisuuden ja oikeuksien keskinäisriippuvuus

Nuorten kanssa käydyt keskustelut kertovat monenlaisista yhteiskunnallisista haasteista, jotka suoraan vaikuttavat nuorten mahdollisuuksiin nauttia ihmisoikeuksistaan. Monet näistä ovat olleet myös esillä julkisessa keskustelussa, kuten haasteet nuorten työllistymisessä, sosiaaliturvan riittävydessä, palveluiden saatavuudessa sekä yhdenvertaisuudessa.

Nuorten raportoimat työllistymiseen liittyvät haasteet heijastavat Suomen hälyttävästi noussutta työttömyysastetta. Elokuussa 2025 työttömiä oli Suomessa 267 000, eli 53 000 enemmän kuin vuotta aiemmin.⁴⁴ Nuorisotyöttömyys sekä nuorten kasvava pitkäaikaistyöttömyys ovat ilmiöinä erityisen huolestuttavia.⁴⁵

Samaan aikaan kun työllistyminen on vaikeutunut, sosiaalietuuksiin on tehty merkittäviä leikkauksia. Monet leikkaukset ovat

heikentäneet erityisesti nuorten toimeentuloa.⁴⁶ Sosiaalietuuksien leikkausten lisäksi nuorisotalan rahoitus on vähentynyt.⁴⁷ Alan rahoituksen epävarmuus ja pirstaleisuus eivät edistä sellaista pitkäjänteistä työtä, jota usein vaaditaan nuorten kohtaamien ongelmien juurisyihin puuttumiseksi ja kestävien ratkaisujen löytämiseksi.

Sosiaalietuuksien leikkaukset vaikuttavat lisäksi suoraan nuorten sosiaali- ja terveyspalveluihin. Esimerkiksi nuorten ammatilliseen kuntoutukseen pääsyn ehtoja on tiukennettu samalla kun myös kuntoutustuen ehdot ovat kiristyneet.⁴⁸ Lisäksi sosiaali- ja terveysalan järjestöjen valtionavustusten suuret leikkaukset heikentävät merkittävästi niiden toimintakykyä, mukaan lukien järjestöjen nuorten hyvinvointia

44 Tilastokeskus, *Työllisiä vähemmän ja työttömiä enemmän elokuussa 2025 verrattuna vuoden takaiseen*, tiedote 23.9.2025.

45 MTV Uutiset, *Nuorten pitkäaikaistyöttömien määrä räjähti – nämä ammatit ja alueet kovimmilla* (7.4.2025); STTK, *Suomella ei ole varaa nuorten kasvavaan pitkäaikaistyöttömyyteen* (8.4.2025).

46 Kela, *Mikrosimulointi: Sosiaaliturvaleikkaukset iskevät jo ennestään pienituloisiin nuoriin* (23.1.2024, päivitetty 22.1.2025); YLE, *Leikkuri iskee koviten pienituloisiin nuoriin – nämä Kelan tuet pienenevät huhtikuun alussa* (18.3.2024).

47 Nuorisotala ry, *Analyysi: Näin hallituksen kehysriihen päätökset vaikuttavat nuoriin ja nuorisotalaan* (18.4.2024).

48 Kela, *Nuoren ammatilliseen kuntoutukseen, kuntoutusrahan ja nuoren kuntoutusrahan tulee muutoksia vuonna 2025* (21.11.2024); YLE, *Hallituksen leikkaukset sosiaaliturvaan iskevät täydellä teholla – nämä muutokset astuivat nyt voimaan* (31.12.2024).

Asteittainen kokonaistoteutuminen

Tilanteissa, joissa yhteiskunnalliset rakenteet syrjivät nuoria, heidän perus- ja ihmisoikeutensa ovat alttiita toteutumaan tosiasiasa heikommin kuin vanhemmalla, työikäisellä valtaväestöllä. Kyse on tällöin haasteesta yhdenvertaisuuden toteutumisessa. Yhdenvertaisuus turvataan sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa että Suomen perustuslaissa (6 §).

Ihmisoikeuksien kanssa ei ole linjassa ajattelu, jossa ihmisoikeuksien turvaaminen perustettaisiin ainoastaan keskimääräisen, ”normaalitilassa” elävän valtaväestön tarpeisiin. Oikeudellisen perustan tälle antaa YK:n TSS-sopimus, joka asettaa valtioille taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien osalta keskeisen velvollisuuden oikeuksien turvaamiseen *asteittain kokonaisuudessaan*. Periaatteen tärkein merkitys on siinä, miten se yhtäältä velvoittaa valtion turvaamaan TSS-oikeudet täysimääräisesti, mutta samalla kuitenkin huomioi valtioiden käytettävissä olevat voimavarat, jolloin täysimääräistä toteuttamista ei edellytetä välittömästi (vaan asteittain). Olennaista siis on, että ihmisoikeusjärjestelmä vaatii valtioilta aitoa pyrkimystä taloudellisten ja sosiaalisten oikeuksien täysimääräiseen toteuttamiseen. Pyrkimyksen on tultava ilmi yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, poliittisissa ohjelmissa ja hallinnossa.

Tämän vuoksi esimerkiksi nuorilta leikattu sosiaaliturva ei välttämättä yksinään muodosta perustetta ihmisoikeusloukkaukselle, vaikka TSS-sopimuksen 9 artikla turvaakin oikeuden sosiaaliturvaan. Loukkauksesta voi sen sijaan olla kyse, kun valtio ei näin leikatessaan pyri millään vaihtoehtoisillakaan toimenpiteillä kitkemään nuorisoköyhyyttä käytettävissään olevilla voimavaroilla. Kun valtio tällä tavalla rikkoo ihmisoikeuksien niin kutsuttua *heikentämiskieltoa*, se epäonnistuu velvollisuudessaan pyrkiä oikeuksien täysimääräiseen toteutumiseen.

vahvistavaa työtä.⁴⁹ Samaan aikaan hyvinvointialueiden resurssihaasteet jatkuvat.

Myös yhdenvertaisuuteen liittyvät ongelmat ovat olleet laajasti esillä nykyisen hallituskauden aikana. Poliittisten kohujen lisäksi useat selvitykset ovat osoittaneet, että suomalaisessa yhteiskunnassa esiintyy vihamielisiä asenteita ja rakenteellista rasismia ulkomaalaistaustaisia kohtaan,⁵⁰ ja että rasismista ja syrjinnästä on tullut osa nuorten arkea Suomessa.⁵¹

Nuorten ongelmien kasautumisen on laajasti tunnistettu lisäävän syrjäytymisriskiä ja heikentävän yhteiskunnallista osallisuutta. Nuorten kyky kaikenlaiseen yhteiskunnalliseen toimintaan ja osallisuuteen on siis suoraan sidoksissa siihen, millä tavalla heidän perus- ja ihmisoikeutensa toteutuvat. Osallisuus muuttuu sitä vaikeammaksi, mitä enemmän ongelmia yksilölle kasautuu työn, koulutuksen, toimeentulon tai riittävään terveydentilan kaltaisten perustarpeiden täyttämiseksi. Esimerkiksi Nuorisola ry totesi vuonna 2024 analyysisaan nuoriin kohdistuvista leikkauksista, että ”Nuorten kokemus osallisuudesta on tutkimusten mukaan eriytynyttä lähes kaikilla samoilla mittareilla kuin muukin hyvinvointi. Nuoriin kohdistuvat leikkaukset syventävät tätä kokemusta. Nuoret ovat aliedustettuja kaikilla päätöksenteon tasoilla niin äänestäjinä, ehdokkaina kuin myös päättäjinä. Ilman kokonaisvaltaista otetta nuorten hyvinvoinnin parantamiseen, ei

49 Vuosina 2024–2027 sote-järjestöjen valtionavustuksista leikataan yhteensä 140 miljoonaa euroa (yli kolmasosa avustuksista). Ks. esim. Soste, *Hallitus hylkäsi sote-järjestöille esitetyt tuhoiset lisäleikkaukset* (tiedote 2.9.2025).

50 Ks. esim. *Being Black in the EU – Experiences of people of African descent* (EU:n perusoikeusvirasto 2023); *Being Muslim in the EU – Experiences of Muslims* (EU:n perusoikeusvirasto 2024).

51 ”Kukaan ei synny vihaamaan” Nuorten dialogit rasismista ja syrjinnästä (oikeusministeriö 2023).

■ Nuorten osallisuuden vahvistamiseksi tarvitaan siis oikeuksien kokonaisvaltaista tarkastelua ja edistämistä.

meillä ole myöskään tulevaisuuden aktiivisia kansalaisia.”⁵² Nuorten osallisuuden vahvistamiseksi tarvitaan siis oikeuksien kokonaisvaltaista tarkastelua ja edistämistä.

Nuorten oikeuksien toimeenpano

Kun nuorten oikeuksien toteutumista tarkastellaan yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja keskustelussa, on olennaista välttää varsinkin nuoria koskevia ikätyypillisiä, esimerkiksi psyykkistä kehitystasoa tai muunlaista ”kypsyttää” tarpeettomasti arvioivia yleistyksiä tai muita päätöksenteossa kumpuavia stereotypioita. Tarve tälle korostuu sitä enemmän, mitä vähemmän nuoret itse ovat mukana heitä itseään koskevassa päätöksenteossa.

Rakenteellisia yhdenvertaisuusongelmia tulisi näin ollen tarkastella nuoren elämänvaiheen erityispiirteiden kautta ja vankkaan tietopohjaan perustuen, jolloin valtiolla on mahdollisuus edistää nuorten oikeuksia ja osallisuutta ihmisoikeusmyönteisellä tavalla. Vastaavanlaista, elämänvaihekeskeistä lähestymistapaa on peräänkuuluttanut esimerkiksi ikääntyneiden oikeuksien toteutumisen suhteen vanhusasia-valtuutettu, joka on korostanut muun muassa ikääntyneiden yhdenvertaisuusongelmien ja

heidän tavanomaista suuremman yhteiskunnallisen haavoittuvuutensa huomiointia lainsäädännön valmistelussa.⁵³

Nuorten ihmisoikeudet olisi syytä huomioida varsinkin kansallisissa perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelmassa. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on todennut, että valtionhallinnon perus- ja ihmisoikeuksia koskevan edistämistyön olisi tärkeää olla tavoitteellista ja suunnitelmallista ja että työn toimeenpanemiseksi tulisi joka hallituskaudelle laatia oma perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma.⁵⁴ Petteri Orpon hallitus julkaisi oman ohjelmansa marraskuussa 2025.

Olemassa olevista rakenteista myös Suomen nuorisolaki voisi toimia keskeisenä kanavana nuorten ihmisoikeusnäkökulman vahvistamiselle. Nuorisolain tavoitteet kytkeytyvät nuorten osallisuuden, yhteisöllisyyden ja vaikuttamismahdollisuuksien parantamiseen ja korostavat nuorten yhdenvertaisuuden, tasa-arvon sekä oikeuksien turvaamista. Lain esitöissä korostetaan, että oikeuksilla tarkoitetaan tässä tapauksessa nimenomaan nuorten perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.⁵⁵ Nuorisolaki velvoittaa valtioneuvostoa myös laatimaan joka neljäs vuosi valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman (VANUPO). Ihmisoikeuskeskuksen nuorten asiantuntijoiden ohjelma tarkasteli tuoreinta, vuosille 2024–2027 laadittua VANUPOa ja Ihmisoikeuskeskus antoi sen valmistelusta lausunnon opetus- ja kulttuuriministeriölle.⁵⁶

52 Nuorisola ry, *Analyysi: Näin hallituksen kehysriihen päätökset vaikuttavat nuoriin ja nuorisolaan* (18.4.2024).

53 Vanhusasiavaltuutetun lausunto lainvalmistelun vaikutusarviointiohjeen luonnoksesta, 19.5.2022.

54 Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 56/2017, Kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma 2017–2019).

55 Hallituksen esitys eduskunnalle nuorisolaiksi (HE 111/2016 vp).

56 Ihmisoikeuskeskuksen oma-aloitteinen lausunto opetus- ja kulttuuriministeriölle valtakunnallisesta nuorisotyön- ja politiikan ohjelmasta 2024–2027 (IOK/851/2024).

Tuoreimmassa ohjelmassa on nostettu esiin tavoitteita esimerkiksi mielenterveysongelmien kitkemiseksi (tavoite 4, 5) ja työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten tukemiseksi (tavoite 3). Ohjelmassa on myös yhdenvertaisuuteen liittyviä kirjauksia, jotka jäävät kuitenkin melko pistemäisiksi (tavoite 8). Ohjelma huomioi kuitenkin heikosti esimerkiksi eri vähemmistöihin kuuluvia nuoria, kuten vammaisia, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia ja maahanmuuttajataustaisia nuoria.⁵⁷

Ihmisoikeuskeskus totesi lausunnossaan, että ohjelman tavoitelinjaukset eivät palvele riittäväällä tavalla koko nuorisolain alaista ikäryhmää. Ohjelman tavoitelinjausten altavastaaajiksi joutuvat nuorisolain mukaisen ikähaarukan (alle 29-vuotiaat) yläpään nuoret. VANUPO 2024–2027:n saamassa lausuntopalauteessa peräänkuulutettiin lisäksi esimerkiksi kunnianhimoisempia tavoitteita nuorten hyvinvoinnin parantamiseksi sekä kommentoitiin syrjinnän ja rasismien ehkäisyn tavoitelinjausten vähyyttä.⁵⁸ Tilanne onkin sikäli nurinkurinen, että juuri yhdenvertaisuuteen liittyvät teemat kuuluvat nuorten tärkeimmiksi katsomiin ihmisoikeusteemoihin. Tämä on ilmennyt käytännössä jokaisessa nuorten sidosryhmäkeskustelussa tai -tapauksissa, joita nuorten asiantuntijoiden ohjelma on ohjelmakaudellaan järjestänyt.

57 Ks. myös [Valtakunnallinen nuorisotyön ja -politiikan ohjelma \(VANUPO\) 2024–2027](#).

58 Ib (ks. 7.3, lausuntopalaute).

Varsinkin osallisuuden vahvistamisen osalta keskeinen linjaus on oikeusministeriön johdolla vuonna 2024 valmistunut kansallinen demokraatiohjelma, jonka yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi on nostettu lasten ja nuorten osallisuuden vahvistaminen. Osallisuudella ohjelmassa tarkoitetaan mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoprosesseihin ja vaikuttaa yhteisössä tehtäviin päätöksiin sekä kokemukseen tulla kuulluiksi. Ohjelma visioi myönteisellä tavalla tällaisia keinoja lasten ja nuorten poliittisen mukanaolon edistämiseksi, mutta jättää nuorten osallisuutta koskevan käsittelyn samalla vain kaupan, poliittisen päätöksenteon ja kuulemisen tasolle.⁵⁹ Ohjelma ei visioi sellaisia osallisuuden edistämistoimia, joissa pohdittaisiin nuorten yhteiskunnallisia toimintamahdollisuuksia laajemmin esimerkiksi nuorisotyöttömyyden tai syrjäytymisen ja näiden ehkäisemisen kautta. Kuten myös tämä katsaus pyrkii ilmentämään, tällaiset näkökulmat kuitenkin olisivat osallisuuden tarkastelulle välttämättömiä.

59 VANUPO 2024–2027:n tavoitelinjaus nro 3 koskee mm. kuntien ja hyvinvointialueiden nuorisovaltuustojen ja muiden nuorista koostuvien edustuksellisten toimielin aseman vahvistamista. Tavoitelinjaus 4 taas koskee lapsi- ja nuoriystävällisen kuulemisen vahvistamista ”heitä itseään koskevissa asioissa”, mm. lainvalmisteluprosessin kehittämiseen viitaten.

5 Lopuksi

Nuorten tulevaisuudenuskon heikentyminen on tapahtunut Suomessa aikana, jona myös yhteiskunnallinen ilmapiiri on koventunut. Tilanteeseen vaikuttavat heikentynyt kansainvälinen turvallisuusympäristö, mutta myös esimerkiksi yhteiskunnassa lisääntyneen vihapuheen ja rasismin määrä. Kansainvälisen ympäristön arvaamattomammat kehityskulut sekä jännitteisyyden kasvu kansallisessa yhteiskuntailmapiirissä korostavat demokraattisen ja ihmisoikeuksiin nojaavan yhteiskuntajärjestyksen säilyttämisen tärkeyttä. Vielä vuonna 2021 toteutetussa nuorisobarometrissa 97 prosenttia nuorista piti ”ihmisoikeuksien säilyttämistä keinolla millä hyvänsä” tärkeänä.⁶⁰ Vuoden 2023 barometrisa 90 prosenttia vastaajista piti ihmisoikeuksia yhtenä tärkeimmistä asioista elämässä yhdessä kodin ja perheen, rauhan, tasa-arvon ja luonnon hyvinvoinnin kanssa.⁶¹

Suomi näyttäytyy kansainvälisissä vertailuissa johdonmukaisesti maana, joka menestyy

hyvin mitattaessa esimerkiksi yhteiskunnallista onnellisuutta, korruption tasoa sekä luottamusta oikeusvaltioon ja demokratiaan. Nimenomaan nuorten tulevaisuudenuskon viimeaikainen heikkeneminen onkin myös tästä syystä otettava vakavana signaalina, joka pakottaa tarkastelemaan, kykeneekö suomalainen järjestelmä pysymään jatkossakin hyvinvointia ja yhteiskunnallista vakautta turvaavalla tiellä. Nuorilta kerättyjen havaintojen mukaan varsinkin yhdenvertaisuuden rapautuminen yhteiskunnassa vaikuttaisi vievän tätä kehitystä väärään suuntaan.

Nuorten oikeuksien tarkastelunäkökulman tulee olla riittävän kokonaisvaltainen, jotta myös yhteiskunnallista keskustelua voidaan edistää tavalla, jolla nuorten heikkoon osallisuuteen ja sen juurisyihin pystytään puuttumaan paremmin. Sitra julkaisi lokakuussa 2025 nuorten tulevaisuudenuskoa käsittelevän ennakointikatsauksen, jossa nuorten tulevaisuudenuskon paranemisen katsotaan kiinnittyvän vahvasti juuri yhteiskunnallisten ”perusasioiden” kuntoon laittoon.⁶² Ennakointikatsaus laskee tällaiseen perusasioihin muun muassa puuttumisen

60 Tomi Kiilakoski (toim.), *Kestävää tekoa. Nuorisobarometri 2021* (Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, opetus- ja kulttuuriministeriö).

61 Tomi Kiilakoski (toim.), *Katsomusaiheita. Nuorisobarometri 2023* (Valtion nuorisoneuvosto, Nuorisotutkimusseura, opetus- ja kulttuuriministeriö). Tuoreimmassa, *vuotta 2024 koskevassa Nuorisobarometrissa* (julkaistu 19.3.2025) ei esitetty vastaavaa kysymystä.

62 Lilli Poussa, Sanna Rekola, Otto Tähkäpää, *Mitä jos nuoret menettävät uskonsa tulevaisuuteen? Nuorten tulevaisuudenusko epävarmuuksien ajassa* (Sitra 2025).

lapsiperheköyhyyteen, nuorisotyöttömyyteen, nuorten mielenterveysongelmiin sekä nuorten kohtaamaan rasismiin ja syrjintään.

Ennakointikatsauksen näkökulma ei ole Ihmisoikeuskeskuksen nuorten asiantuntijoiden ohjelman loppukatsauksen tavoin painottunut ihmisoikeuksiin tai nuorten osallisuuden tarkasteluun juuri ihmisoikeusnäkökulmasta. Molempien katsausten viestit ovat kuitenkin sikäli yhtäläisiä, että niissä tunnistetaan nuorten aseman ja nuorten osallisuuden parantamisen kannalta samat nuorten elämän perusedellytysten turvaamisen vaatimukset.

Ihmisoikeuskeskuksen nuorten asiantuntijoiden toisen ohjelmakauden aikana nuorten kanssa käydyissä keskusteluissa tehdyt havainnot osoittavat, että oikeuksien turvaaminen on tiiviisti yhteydessä nuorten parempaan yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Kun osallisuuden määritelmää tarkastellaan ihmisoikeuslähtöisesti, siihen voidaan laskea paitsi perinteinen poliittinen osallistuminen, myös mahdollisuus osallisuuteen lähiyhteisössä, työelämässä tai esimerkiksi yhteiskunnallisessa aktivismissa. Osallisuus on ihmisoikeuksien välisen keskinäisriippuvuuden ilmentäjä.

Nuorten osallisuuden edistämisessä tulisi keskittyä erityisesti yhdenvertaisuuteen sekä siihen, että muitakin kuin jo yhteiskunnallisesti aktiivisia nuoria kuullaan päätöksenteossa. Vaikka myös poliittisten osallisuuden rakenteiden kehittäminen on demokraattisessa oikeusvaltiossa tärkeää, on samanaikaisesti kiinnitettävä huomiota siihen, miten vaikeaa osallisuuden kasvattaminen on, jos osallisuuden esteet ja niiden juurisyyt eivät tule tarkastelussa esiin. Juuri tästä syystä oikeus työhön, terveyteen, riittävään toimeentuloon, yhdistymisvapauteen sekä syrjimättömyyteen ovat kaikki sellaisia elementtejä, jotka turvaamalla nuorten yhteiskunnallinen osallisuus voi vahvistua.

■ ***Osallisuus on ihmisoikeuksien välisen keskinäisriippuvuuden ilmentäjä.***

IHMISOIKEUSKESKUS
MÄNNISKORÄTTSCENTRET
HUMAN RIGHTS CENTRE

00102 Eduskunta, Helsinki
www.ihmisoikeuskeskus.fi

00102 Riksdagen, Helsingfors
www.manniskorattscentret.fi